

Економічна ефективність органічного виробництва в ПП „Агроєкологія”

Постановка проблеми. В наш час основною особливістю розвитку агропродовольчого ринку є зростання ролі та значення екологічної безпеки продуктів харчування. В Україні з кожним днем зростає інтерес до органічної сільськогосподарської продукції, проте попит перевищує пропозицію. Багато людей розуміють, що традиційне сільське господарство не гарантує безпеки та якості органічних продуктів.

Переваги органічного виробництва полягають у тому, що за умови належного впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур і розведення худоби відповідно до принципів та вимог органічного виробництва при подальшому розвитку внутрішнього ринку в Україні у середньостроковій перспективі підвищуватиметься прибутковість виробництва органічної продукції та її конкурентоспроможність [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі питання розвитку та ефективності органічного сільськогосподарського виробництва знайшли відображення у працях С. Антонця [1], В. Артиша [2], В. Гармашова [3], О. Рудницької [4], М. Федорова [5], О. Ходаківської [5, 6].

Мета статті полягає в дослідженні ефективності виробництва органічної сільськогосподарської продукції в ПП „Агроєкологія”.

Виклад основних результатів дослідження. Одним із найвідоміших органічних сільськогосподарських підприємств в Україні є приватне підприємство „Агроєкологія” (Полтавська область, Шишацький район, с. Михайлики), яке спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур та на виробництві молока й м’яса. З 1976 року ПП „Агроєкологія” було базовим із виробничої перевірки ґрунтозахисних технологій вирощування культур, заходів щодо розширеного відтворення родючості ґрунтів і виробництва екологічно безпечних продуктів харчування. Технології ґрунтозахисного біологічного землеробства почали впроваджувати у підприємстві з 1979 року, а технології органічного землеробства – з 1990 року.

У 2011 році площа сільськогосподарських угідь у Шишацькому районі становила 73849 га, у т. ч. ріллі – 66005 га, а в ПП „Агроєкологія” – відповідно 7484 га, або 10,1% і 6657 га, або 10,1%. Площі землекористування в останньому постійно розширюються: порівняно з 2000 роком площа сільськогосподарських угідь зросла на 3172 га, ріллі – на 3224 га.

Чисельність працюючих у ПП „Агроєкологія” – 445 осіб, або 10,6% від усіх працюючих у районі, в т. ч. 147 осіб у рослинництві й 298 – у тваринництві. Порівняно з 2000 роком їхня чисельність зросла на 71 особу, в т. ч. на 21 – у рослинництві та на 50 осіб у тваринництві.

При загальній тенденції до спаду виробництва продукції тваринництва в районі й у країні, в ПП „Агроєкологія” невпинно збільшується поголів’я тварин. У 2011 році порівняно з 2000-м поголів’я великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь зросло з 31,2 до 39 гол., у т. ч. корів – із 14,4 до 25,1 гол.

Основні особливості технології, що впроваджені у підприємстві, такі:

ґрунтозахисні, при яких обробіток під усі культури ведеться на глибину посівного ложа (до 5 см), а поверхня ґрунту мульчується післяжнивними рештками. Технічне забезпечення ґрунтозахисних технологій ґрунту-

* Науковий керівник – В.Я. Месель-Веселяк, доктор економічних наук, професор, академік НААН.

© І.З.Стельмахук, 2013

ється на застосуванні широкозахватних важких дискових борін і культиваторів; кількості шпорових котків і зернових сівалок, або сівалок прямого висіву;

родючість ґрунтів відтворюється внесенням органічних добрив – таких як перегній, нетоварна частка врожаю (солома зернових і зернобобових, подрібнені стебла соняшнику, кукурудзи, сорго тощо), а також післяжнивні посіви сидератів;

норми внесення органічних добрив із розрахунку на напівперепрілий гній становлять не менше 24-26 т/га сівозмінної площі. Коефіцієнт перерахунку на напівперепрілий гній для пожнивних решток – 5, для сидеральних добрив – 1,5;

синтетичні мінеральні добрива не застосовують. Винесення рослинами фосфору й калію у перші роки впровадження технології компенсувалося переведенням важкодоступних і недоступних їхніх форм у доступні для рослин, а в подальшому – внесенням фосфоритного борошна та силвініту. Винесення азоту компенсується введенням у структуру посівів 20% багаторічних бобових трав. А при залишенні на полях нетоварної частки врожаю на кожен тону пожнивних решток вносять 10 кг діючої речовини азоту. Синтетичні азотні добрива, які вносять у ґрунт при використанні нетоварної частки врожаю, за два тижні компостування з післяжнивними рештками повністю перетворюються в органічний азот;

запроваджують агротехнічні заходи захисту посівів від бур'янів (культивація, напівпар) і використовують посіви післяжнивних сидератів із хрестоцвітих, які алелопатично впливають на бур'яни. Захист посівів від шкідників і хвороб здійснюється агротехнічними, профілактичними й біологічними методами;

проводять корекцію структури землеористування та моделювання оптимальної структури посівів.

У науковій літературі поширена думка, що при відмові від хімізації сільськогосподарського виробництва відбувається зниження врожайності культур на 30-40% [1].

У ПП «Агроєкологія» створено унікальну систему землеробства, складовою якої є за-

стосування сидеральних культур, що збагачують ґрунт органікою.

У структурі посівних площ ПП «Агроєкологія» значна частка багаторічних трав, і, зокрема, еспарцету. На збіднених ґрунтах найчастіше сіють під низ еспарцет. Спочатку його використовують на зелений корм, заготівлю сінажу, потім – із метою збільшення обсягів сидеральної маси для загортання у ґрунт, а навесні удобрюють ці посіви гноєм, пускають так звану шлейфову трубу й розпушують ґрунт борінками. Згодом зелену масу загортають і вона стає ґрунтоутворюючою врожайною органікою. Також популярні сидерати – вико-вівсяні суміші та гречка. Останню висівають не менше 500 га. Сидеральній гречці для росту потрібно багато не лише азоту, а й калію та фосфору. Вона, завдяки властивим їй кореневим виділенням, добуває фосфор із важкодоступних форм у ґрунті.

Щодо вико-вівсяних сумішей, то за певних обставин їхній укіс можна використати й для заготівлі сінажу, а для поліпшення структури ґрунту вистачить навіть невідмерлого їх коріння.

Для сидерації використовують бобові культури, в т.ч. багаторічний і однорічний люпин, буркун, еспарцет, а з небобових – озимий і ярий ріпак, жито, редьку олійну, гірчицю. Щодо ефективності сидератів, то при проміжних посівах вони у середньому еквівалентні 30-40 т гною.

У ПП „Агроєкологія” існує правило, за якого кожний четвертий рік, окрім внесення гною, спеціально загортають по 10-15 т/га сидеральних добрив.

Обов'язкова умова для оригінальної моделі органічного землеробства в „Агроєкології” – наявність паралельного з рослинництвом високоорганізованого тваринництва.

Тваринництво, крім основної продукції (молока й м'яса), дає значну кількість органіки. Наявність певної частини угідь під травами, кормовими культурами стабілізує також склад і структуру ґрунту [1].

Однак досвід ПП „Агроєкологія” переконує, що із застосуванням органічного землеробства можливо не лише утримати врожайність на попередньому рівні, а навіть її підвищити (табл. 1).

1. Урожайність сільськогосподарських культур у ПП „Агроєкологія”, ц/га

Культура	Підприємство, район	Рік								
		2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зернові	Агроєкологія	44,9	22,6	48,2	36,7	44,3	62,2	48,1	37,3	42,2
	По району	25,8	33,3	39,2	32,5	42,6	52,4	45,3	38,6	57,3
	Інші госп.д. району	24,5	34,3	38,2	31,8	42,3	51,3	45,1	38,8	58,9
Пшениця	Агроєкологія	н.д.	23,1	55,1	32,2	58,8	78,3	57,9	45,2	47,1
	По району	н.д.	36,8	41,2	31,8	40,2	54,8	47,7	33,7	45,7
	Інші госп.д. району	н.д.	38,1	39,5	31,8	36,7	51,6	46,7	33,5	45,6
Кукурудза	Агроєкологія	47,6	23,4	97,5	55,2	56,5	69,7	60,3	н.д.	112,2
	По району	44,7	38,8	60,6	48,7	74,2	71,8	69,5	58,2	109,5
	Інші госп.д. району	44,5	39,6	59,9	48,4	74,6	71,9	69,6	58,2	109,5
Цукрові буряки	Агроєкологія	306,3	222,4	252,6	322,2	643,3	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
	По району	201,0	300,8	256,0	341,2	422,7	н.д.	н.д.	349,7	425,4
	Інші госп.д. району	191,6	305,9	256,1	341,4	420,9	н.д.	н.д.	349,7	425,4

Джерело: Сформовано автором.

З таблиці видно, що показник урожайності майже однаковий порівняно з іншими господарствами району, які ведуть традиційний спосіб господарювання. У 2011 році урожайність зернових в ПП „Агроєкологія” становила 42,2 ц/га, а по району – 57,3; пшениці – відповідно 47,1 і 45,7; кукурудзи – 112,2 та 109,5 ц/га.

Собівартість виробництва рослинницької продукції в ПП „Агроєкологія” у 2011 році

була нижча, ніж по району: 1 ц зернових становив 88,76 грн, а по району – 96,77 грн; пшениці – 91,71 і 119,62; кукурудзи – 40,22 та 68,3; цукрових буряків – 33,81 і 34,07. У тваринництві повна собівартість м’яса в ПП „Агроєкологія” також значно нижча, ніж по району, проте дорожче обходиться молоко (табл. 2).

2. Повна собівартість виробництва в ПП „Агроєкологія”, грн за 1 ц

Продукція	Підприємство, район	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
Зернові	Агроєкологія	50,31	72,97	70,87	86,98	88,76
	По району	46,65	56,92	64,18	89,21	96,77
	Інші госп.д. району	46,25	55,82	63,74	89,33	97,13
Пшениця	Агроєкологія	49,20	71,82	71,54	93,21	91,71
	По району	50,14	57,25	67,72	92,79	119,62
	Інші госп.д. району	50,32	55,47	67,27	92,77	121,77
Кукурудза	Агроєкологія	56,34	83,33	59,14	40,00	40,22
	По району	38,79	49,07	57,78	86,93	68,30
	Інші госп.д. району	38,35	49,07	57,77	86,93	68,50
Цукрові буряки	Агроєкологія	16,03	16,94	36,02	58,57	33,81
	По району	16,84	17,46	36,47	58,93	34,07
	Інші госп.д. району	16,85	17,46	36,47	58,93	34,07
ВРХ	Агроєкологія	595,26	515,41	740,96	855,41	1181,68
	По району	771,96	851,90	1171,13	1350,90	1644,10
	Інші госп.д. району	845,93	960,31	1338,59	1463,76	1822,51
Свині	Агроєкологія	643,20	608,33	901,52	1031,85	974,27
	По району	909,18	1100,55	1268,32	1608,62	1893,59
	Інші госп.д. району	966,28	1184,33	1366,84	1648,33	2162,52
Молоко	Агроєкологія	126,35	198,04	191,83	249,60	256,94
	По району	112,50	153,50	149,87	196,41	194,79
	Інші госп.д. району	108,42	141,30	139,45	186,09	183,27

Джерело: Сформовано автором.

Рентабельність у ПП „Агроєкологія” нижча, ніж у господарствах району в зв’язку з тим, що підприємство не може продати за відповідними цінами свою екологічно чисту

продукцію. Тому в 2011 році рентабельність рослинництва тут становила 32,3%, або на 23,1% менше, ніж по району. Проте зосередженість на органічному тваринництві допо-

могла підприємству досягти рівень рентабельності галузі 35,4%, або на 10,7% більше, ніж по району (табл. 3).

3. Рентабельність виробництва в ПП „Агроєкологія”, %

Галузь	Підприємство, район	Рік						
		2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рослинництво	Агроєкологія	25,8	14,3	26,1	5,8	9,2	29,2	32,3
	По району	19,2	6,0	48,0	16,6	31,4	33,6	55,4
Тваринництво	Агроєкологія	57,7	37,4	29,9	20,4	15,4	23,1	35,4
	По району	23,0	-1,1	19,9	14,7	24,7	24,7	24,7

Джерело: Сформовано автором.

Тваринництво в ПП «Агроєкологія» залишається прибутковим також за рахунок вищих ніж по району цін (табл. 4).

4. Ціна на сільськогосподарську продукцію в ПП „Агроєкологія”, грн за 1 ц

Галузь	Продукція	Підприємство, район	Рік					
			2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рослинництво	Зерно	Агроєкологія	54,4	60,6	76,5	74,0	101,2	92,2
		По району	54,1	81,2	78,0	79,7	111,1	146,4
	Пшениця	Агроєкологія	47,5	60,2	76,5	74,2	94,6	86,8
		По району	54,8	80,2	74,5	80,9	112,7	147,7
Тваринництво	Молоко	Агроєкологія	119,0	184,9	217,9	211,2	308,9	348,8
		По району	102,3	164,9	182,9	181,9	286,9	333,6
	ВРХ	Агроєкологія	473,6	558,8	917,1	969,6	1031,6	1598,3
		По району	473,3	549,4	863,6	884,6	941,7	1326,5
	Свині	Агроєкологія	757,1	1648,1	1366,7	1590,9	1235,7	1207,6
		По району	711,7	616,6	1203,8	1382,4	1071,5	1192,9

Джерело: Сформовано автором.

ПП „Агроєкологія” виробляє сертифіковану органічну продукцію, проте реалізує продукцію рослинництва за нижчими цінами, ніж традиційні господарства району. Так, у 2011 році ціна зерна становила на 54,2 грн за 1 ц, в т. ч. пшениці на 60,9 грн за 1 ц менше, ніж по району. Ціна на продукцію тваринництва вища порівняно з іншими господарствами регіону, але ця різниця незначна, хоч повинна становити близько 30%. Ціна

молока у 2011 році була вищою лише на 15,2 грн за 1 ц, ВРХ – на 271,8 грн, свинини – на 14,7 грн за 1 ц.

ПП „Агроєкологія” у 2011 році виробило продукції на 59,3 млн грн, у т. ч. рослинництва – 22,3 й тваринництва – 37,0 млн грн, що становить 9,4% від валової продукції району, в т. ч. 5,2 – рослинництва і 18,4% – тваринництва (табл. 5).

5. Валова продукція в ПП „Агроєкологія”, млн грн

Галузь	Підприємство, район	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
Рослинництво	Агроєкологія	11,4	22,2	20,7	12,7	22,3
	По району	113,6	304,7	395,5	153,6	427,1
	Інші госп. району	102,2	282,5	374,8	140,9	404,8
Тваринництво	Агроєкологія	16,6	33,1	39,0	18,7	37,0
	По району	78,0	135,4	174,8	97,4	200,5
	Інші госп. району	61,5	102,3	135,8	78,6	163,6
Усього	Агроєкологія	28,0	55,3	59,7	31,4	59,3
	По району	191,6	440,1	570,2	251,0	627,7
	Інші госп. району	163,7	384,8	510,5	219,6	568,4

Джерело: Сформовано автором.

Хоч прибуток у ПП „Агроєкологія” по тваринництву значно вищий, ніж по району, але не перекидає збиткове рослинництво, яке загалом зосереджене на збереження і

підвищення родючості ґрунту (табл. 6). Так, у рослинництві в ПП «Агроєкологія» він менший на 70,6 тис. грн, ніж по району, а в тваринництві більший на 64,4 тис. грн.

6. Прибуток на 100 га сільськогосподарських угідь в ПП „Агроєкологія”, тис. грн

Галузь	Підприємство, район	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
Рослинництво	Агроєкологія	12,0	3,0	7,1	18,6	15,4
	По району	56,5	27,0	41,3	51,0	86,0
	Інші господ. району	61,8	30,8	45,3	54,7	93,9
Тваринництво	Агроєкологія	53,6	48,8	48,2	87,6	152,1
	По району	20,6	20,2	12,0	47,2	87,7
	Інші господ. району	15,1	15,7	7,8	42,6	80,4
Усього	Агроєкологія	65,6	51,8	55,2	106,2	167,5
	По району	77,1	47,2	53,3	98,2	173,7
	Інші господ. району	79,0	46,5	53,1	97,3	174,4

Джерело: Сформовано автором.

Висновки. Показники валової продукції та рівня рентабельності в ПП „Агроєкологія” нижчі за районні тому, що більше ніж 4000 га підприємства зайняті під вирощуванням кормових культур, де виробляється 232 тис. ц силосу й 123 тис. ц сінажу, що використовуються у тваринництві, яке майже вдвічі прибутковіше, ніж по району, проте не перекиває збиткове рослинництво.

ПП „Агроєкологія” єдине в районі, яке не вносить мінеральних добрив. Досвід цього

підприємства показав, що ґрунтозахисні технології органічного виробництва потребують, порівняно з традиційними технологіями, втричі менше часу на обробіток ґрунту, в два рази менше пального. ПП „Агроєкологія” можна сміливо називати еталоном органічного підприємства в Україні. Органічне сільськогосподарське виробництво буде ефективним при сформованому механізмі ціноутворення і запровадженні нормативно-правової бази.

Список використаних джерел

1. *Антонець С.С.* Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / С.С. Антонець, А.С. Антонець, В.М. Писаренко та ін. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.
2. *Артиш В.І.* Собівартість виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 69-72.
3. *Гармашов В.В.* До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В.В. Гармашов, О.В. Фомічова // Вісн. аграр. науки. – 2010. – № 7. – С. 11-16.
4. *Федоров М.М.* Розвиток органічного виробництва / Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г.; за ред. М.М. Федорова, О.В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 146 с.
5. *Рудницька О.В.* Основні засади формування маркетингової політики розподілу органічної продукції / О.В. Рудницька // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С.126-131.
6. *Ходаківська О.В.* Сучасний стан розвитку органічного виробництва/ О.В. Ходаківська, С.Г. Корчинська // Українська наукова школа фізичної економії: теоретичні та прикладні аспекти (до 90-річчя М.Д. Руденка). Матеріали засідання круглого столу. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С.105-116.
7. *Paul Kristiansen, Acram Taji, John Reganold* Organic Agriculture a Global Perspective. – Comstock Publishing Associates A Division of Cornell University Press, Ithaca, New York. – 2006. – P. 450.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013р.